

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

19 november 1969
54e jrg.
No. 2722
Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; R. Iwema; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit

REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiters

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

J. van der Burg

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck

INHOUD

<i>Prof. Dr. A. Heertje:</i>	
Structuurbeleid	1129
<i>Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds:</i>	
Amerikaanse monetaire en fiscale politiek; onderzoek met een nieuw model	1130
<i>Drs. W. J. Wesselingh:</i>	
Het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel; enkele aspecten van provinciale verschillen in economische structuur	1132
<i>C. P. A. Bakker:</i>	
Bestaat er een tendens tot nivellering van de inkomens? (II)	1137
<i>Drs. V. Halberstadt:</i>	
Internationale belastingbeschouwingen	1139
Economisch-statistische berichten	1133
Geld- en kapitaalmarkt	1143
Boekennieuws	1144

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

Structuurbeleid

Aan de visie van Marx op de betekenis van de technologische ontwikkeling voor het industriële kapitalisme moesten wij denken, toen wij kennisnamen van de reactie van minister De Block op de gebeurtenissen bij Werkspoor. Men mag de analyse van Marx wellicht zo samenvatten dat elke ontwikkeling de kiemen van haar eigen vernietiging in zich draagt. De produktieverhoudingen worden voortdurend „umgewälzt”, omdat de voorziening in de door de ontwikkeling opgeroepen nieuwe behoeften een heroriëntering vereist van de produktiestructuur, die in strijd is met de technologische basis, die in de uitgangssituatie aanwezig was. Marx voorspelde op grond hiervan het concentratie- en centralisatieverschijnsel, benevens een omvangrijke structurele werkloosheid.

Hoe men ook over Marx moge denken, vast staat dat het verwerken van zijn opvattingen dwingt tot het denken op lange termijn. Een denken op lange termijn waarin een belangrijke plaats toekomt aan de ontwikkeling van de techniek. Wanneer men zich er rekenschap van geeft dat de grote bedrijven in ons land worden geleid door managers die een geconcretiseerde visie hebben op wat er in de komende vijf tot tien jaren in de sfeer van hun eigen bedrijfstak gaat gebeuren en dat zij op grond van deze visie een beleid uitstippelen, dat neerkomt op het voortdurend vernieuwen van het produktieprogramma en van de produktiemethoden, dan heeft men er moeite mee te begrijpen dat de overheid wat de economische ontwikkeling betreft blijkbaar uitsluitend op korte termijn en incidenteel denkt. Kan immers een andere uitleg worden gegeven aan de uitspraak van minister De Block (naar aanleiding van de moeilijkheden bij Werkspoor-Utrecht), die erop neerkomt dat speciaal de lonen nu in de gaten gehouden dienen te worden?

Natuurlijk zou een gematigder ontwikkeling van de lonen ertoe hebben geleid en er toe leiden dat de structurele aanpassingen die nodig zijn, gelijkmatiger zouden kunnen worden verwezenlijkt, maar het is menselijk gesproken immoreel en politiek spelen met vuur wanneer de vermeende sterke loonstijging als schurk op het toneel wordt gezet, terwijl meer wezenlijke factoren aan de in vele opzichten verontrustende ontwikkeling ten grondslag liggen. Het gaat niet om een eenvoudige conjuncturele werkloosheid, die volgens beproefde Keynesiaanse recepten kan worden bestreden, maar om structurele werkloosheid die een onvermijdelijk gevolg is van een proces van snelle technologische ontwikkeling, waarin het nieuwe van gisteren het oude van vandaag is en waarvan de scherpe sociale kanten nog worden verergerd door het onverwijld doorvoeren van in internationaal verband gemaakte EEG-afspraken, waarvan men kennelijk de nadelen juist in het kader van de structurele ontwikkeling voortdurend onderschat. De structurele werkloosheid wordt veelal ook nog in de hand gewerkt door het slechte management van bedrijfsleiders, die onvoldoende oog hebben voor de noodzaak zorg te dragen voor schaalvergroting, spreiding van het produktiepakket en voor het door research stimuleren van nieuwe producten.

Minister De Block maakt de indruk verrast te zijn door de zwakte van nu eens de ene en dan weer de andere bedrijfstak, terwijl een systematisch opgezet onderzoek, georganiseerd door overheid en bedrijfsleven tezamen, enige jaren geleden al aan het licht had kunnen brengen dat er structureel zwakke plekken zijn in bijv. de textiel- en metaalindustrie. Op basis van de resultaten van een dergelijk onderzoek hadden de ondernemingen op zijn minst hun werknemers man voor man en vrouw voor vrouw kunnen inlichten omtrent de concrete betekenis voor hun individuele positie van de macro-economische en daardoor voor velen abstracte structurele verschui-

Amerikaans

Onderzoek met ee

vingen in het productiepatroon. Tezamen met de bedrijfsleiding kan dan in een redelijk vroeg stadium worden omgezien naar ander werk en kan een programma van herscholing worden ontvouwd. Een overheid die de ontwikkelingenigszins voorziet kan daarbij aansluiten door zorg te dragen voor nieuwe werkgelegenheid, met name door het kapitaal als de mobiele factor op te vatten en niet de arbeid. Een dergelijk vooruitziend overheidsbeleid zou meer respect afdwingen dan het achteraf ad hoc ter beschikking stellen van enkele tientallen miljoenen, in een situatie waarin het extra geld dan alleen maar dient om de gewenningsperiode van de werknemers aan hun uitstoting met enkele weken te verlengen.

Tegen de achtergrond van een grootscheepse poging de structurele werkloosheid tot een minimum te beperken door zich nu concreet voor ogen te stellen welke industrietakken in de komende jaren niet meer zullen renderen, is ook plaats voor een beroep op de vakbeweging daartoe bij te dragen door de loonsverhoging te temporiseren met het oog op de structurele werkgelegenheid. Ontbreekt echter een kijk op de aard van het proces waarvan wij allen getuige zijn, dan kan van de werknemers en de vakbeweging een dergelijke incidentele medewerking niet in redelijkheid worden verwacht. Voor tal van bedrijven zou immers een op de toekomst gericht beleid met zich brengen dat niet alleen de lonen worden beperkt, maar ook de dividenden tot een minimum worden teruggebracht. Aan de noodzaak de ontwikkeling van de techniek bij te houden door een adequaat investeringsprogramma kan o.m. worden voldaan door het op grootscheepse wijze invoeren van het spaarloon.

Hoe langer men wacht een greep op de ontwikkeling te krijgen, hoe meer speelruimte men bij het uitstippelen van het beleid en de concretisering daarvan in de vorm van doeleinden en instrumenten verliest. Daarom vragen wij ons af, of de huidige ontwikkeling voor de minister-president geen aanleiding is tot een herschikking van zijn kabinet te komen. Het star vasthouden aan het voor vier jaren uitgezette korte-termijnbeleid is al in strijd met de snelle evolutie van onze maatschappij. Voor een aftreden van minister De Block vanwege het ontbreken van een concreet beleidsplan met het oog op de snelle economische en technische ontwikkeling is minstens zoveel reden als voor een aftreden vanwege het zeer zwakke prijsbeleid. Met een dergelijk aftreden zou het landsbelang zijn gediend, omdat dan de ruimte zou komen voor een minister van Economische Zaken uit de sfeer van het management, die weet wat het voeren van een lange-termijnbeleid inhoudt. Dan zou ook uitvoering gegeven kunnen worden aan de gedachte een Departement voor Technologie in het leven te roepen. In samenwerking met het bedrijfsleven zouden de nieuwe bewindslieden zich kunnen zetten aan een vijfjarenplan voor de economische ontwikkeling van Nederland, waarin wordt gepoogd de sociale nadelen van de structurele veranderingen tot een minimum terug te brengen. Gebeurt dit niet dan worden wij door de maatschappelijke, economische en technische krachten geslingerd in een radicale richting, omdat de sociale conflicten worden verscherpt door enerzijds de dan onvermijdelijke toeneming van het aantal staatsbedrijven, die de moeilijkheden opvangen door hun prijzen te verhogen, en door de toenemende macht van de financiële instellingen anderzijds, die waarschijnlijk het meeste profiteren van een proces van het door de samenleving met horten en stoten reageren op de problemen die de snelle ontwikkeling van de techniek aan haar stelt.

A. Heertje

De strijd tussen aanhangers van resp. de monetaire en fiscale politiek als middel om het economisch leven — in het bijzonder het prijspeil — te beïnvloeden is in de Verenigde Staten onlangs opnieuw onder de aandacht gebracht. Zo heeft J. Dewey Daane, lid van de Board of Governors van het Federal Reserve System, onlangs enkele mededelingen gedaan aangaande de voorlopige uitkomsten van een gezamenlijk onderzoek door leden van de staf van de Board of Governors en een groep economen onder leiding van de Professoren Albert Ando en Franco Modigliani, van het Massachusetts Institute of Technology (MIT).

Het lijkt er echter op dat de „monetarists” onder leiding van Prof. Friedman van Chicago de laatste tijd meer en meer steun vinden voor hun ideeën, hetgeen wel in verband wordt gebracht met het aan de macht zijn van een Republikeinse regering. Het is algemeen bekend dat Friedman c.s. van mening zijn dat er een direct causaal verband bestaat tussen de geldvoorraad enerzijds en het prijsniveau en het bruto nationaal produkt (BNP) anderzijds. Friedman beweert ook dit verband statistisch bewezen te hebben in verschillende publikaties. In de loop der jaren heeft Friedman evenwel het enge begrip geldvoorraad, omvattende chartaal geld plus direct opvraagbare deposito's, verlaten en daaraan de termijndeposito's toegevoegd. Dit nieuwe begrip geldvoorraad is voor de jaren 1870-1963 gerelateerd aan het BNP. Daarbij bleek dat Friedman slechts in ongeveer de helft van de gevallen, de jaarlijkse veranderingen in het BNP kon verklaren door veranderingen in de geldvoorraad.

Na de voorgaande studie heeft Friedman zijn verruimde begrip geldvoorraad wederom herzien en daaruit de op grote bedragen luidende, verhandelbare CD's (certificates of deposit) weggelaten. Ook de resultaten van dit onderzoek (over de afgelopen tien jaar) zijn weinig bevredigend geweest. Men heeft er in het bijzonder op gewezen dat Friedman eenvoudigweg statistieken vergelijkt, zonder daarbij ook maar te trachten een beredeneerde causale verklaring te geven. Men heeft dit wel de „black box”-benadering genoemd. Aan de ene kant van de box wordt de geldvoorraad erin gestopt en aan de andere kant komt het BNP er uit. Wat er in de „black box” zelf gebeurt, wordt niet verklaard.

Het is voornamelijk om deze reden dat de Federal Reserve Board en het MIT, gebruik makende van de recente vorderingen in de computertechniek, een nieuw mathematisch model trachten te ontwerpen waarin de rol van de monetaire en fiscale politiek nauwkeuriger kan worden bestudeerd. De volgende voorlopige uitkomsten van het proefmodel werden door Daane als volgt weergegeven:

monetaire en fiscale politiek

nieuw model

1. Aankopen door de FED op de open markt, die via de gestegen bankreserves de geldvoorraad (chartaal geld plus direct opvraagbare deposito's) met 4% doen toenemen, leiden tot een toeneming van het BNP met 1% na één jaar. Na twee jaar is de toeneming van het BNP 2½% en na drie jaar 3%. Daane's commentaar hierop is dat de monetaire politiek veel invloedrijker is dan de meeste economen tot dusver gedacht hebben. Om dit commentaar af te zwakken voegt hij er echter aan toe, dat de termijnen die verlopen voordat de monetaire politiek haar effect doet gevoelen „onbehaaglijk lang” zijn. Naar onze mening is het tijdsverloop niet alleen lang, maar is het eindresultaat ook weinig overtuigend. Een toeneming van 4% in de geldvoorraad, die na drie jaar nog slechts 3% toeneming in het BNP „veroorzaakt” duidt niet op een nauwe relatie tussen geldvoorraad en prijspeil of BNP.

2. De fiscale politiek is belangrijk en fiscale ingrepen zijn effectief, onafhankelijk van wat de monetaire politiek doet. Een toeneming van de overheidsaankopen van goederen en diensten, niet gepaard gaande met een verhoging van de belastingen, veroorzaakt een toeneming in het BNP van ongeveer drie tot vier maal de stijging in overheidsuitgaven, zelfs indien de FED het deficit niet financiert door aankopen van overheidspapier op de open markt. De fiscale politiek werkt sneller dan de monetaire politiek; er is reeds een belangrijke invloed op het BNP in het eerste kwartaal dat volgt op de „fiscale” maatregel.

3. Met betrekking tot de huizenbouw-sector kan aan de hand van het model geconcludeerd worden dat de huizenbouw zeer gevoelig is voor wijzigingen op de financiële markten. Enkele bladzijden verder merkt Daane evenwel op dat het model op dit stuk belangrijk moet worden verbeterd, omdat de huizenbouw veel later en veel minder is beïnvloed door de hoge hypotheekrente en de geringe middelen van de hypotheekverstreckende instituten (behalve banken) dan volgens het model het geval zou moeten zijn geweest. Kennelijk, aldus Daane, moet meer aandacht gegeven worden aan de invloed van inflatie en de verwachtingen daarover op de huizenbouw. Daane denkt hierbij aan het feit dat een toeneming van de bouwkosten met 8 tot 10% per jaar in de ogen van toekomstige huiseigenaren zwaarder heeft gewogen dan een recordhoogte van de hypotheekrente.

4. De monetaire politiek heeft een groot „dollar effect” op consumptieve uitgaven. Hoewel het absolute bedrag groot is, is het slechts een klein percentage van de totale consumptie-uitgaven. Helaas vermeldt Daane niet hoe „klein” dit percentage is. Wel merkt hij op dat het monetaire effect

hier verkregen wordt via de koersstijgingen op de aandelenbeurs. Dit leidt tot de (onze) conclusie dat een grotere „wealth” aanleiding geeft tot een grotere vraag, ook indien de toeneming van de „wealth” (door ons in verschillende publikaties betiteld als „geldbezit”) slechts op papier bestaat en niet in contanten beschikbaar komt (geldvoorraad).

5. De invloed van de invoering van de CD's in 1961 en de grote groei daarvan komen in het model niet voldoende tot uitdrukking.

6. Het aanwenden van Euro-dollars en het uitgeven van commercial paper door de one-bank holding companies wordt in het model niet tot uitdrukking gebracht. Indien Daane's commentaar de indruk wekt dat gebleken is dat de monetaire politiek zoveel belangrijker is dan algemeen gedacht werd, dan kan dit moeilijk worden afgeleid uit de onder 1 en 2 genoemde resultaten van het voorlopige onderzoek.

Wij willen aan dit korte artikel nog een laatste opmerking toevoegen, namelijk dat het heel gemakkelijk is om te spreken van het „doen toenemen” van de geldvoorraad, maar dat de wijze waarop dit gebeurt in de eerste plaats uit de „black box” moet worden gehaald. De FED kan wel schatkistpapier van de banken kopen, en zodoende de banken in staat stellen om meer krediet te verlenen, maar de geldvoorraad zal slechts toenemen, indien de banken ook werkelijk meer krediet verlenen. Ingeval van een zeer krappe geldmarkt en stijgende prijzen mag men dat wel aannemen, maar bij een ruime geldmarkt is dit niet het geval.

Wil men gegarandeerd de geldvoorraad op een gegeven moment doen toenemen, dan moet de overheid geld van de FED lenen en aan de consumenten uitdelen. En dit is fiscale politiek. Wanneer men in een model wil werken met het begrip geldvoorraad als oorzaak van veranderingen in het BNP, dan mag men eerst wel eens nader onderzoeken hoe en waarom de geldvoorraad toeneemt, indien de fiscale politiek onveranderd blijft.

Is dit wellicht de verklaring voor het feit dat de wachttijd voor het effectief worden van de monetaire politiek zo „uncomfortable long” is; moet men wachten totdat een andere oorzaak optreedt die de leners beweegt om zich tot de banken te wenden voor voorschotten?

San Diego (Calif.)

Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds

Het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel

Enkele aspecten van provinciale verschillen in economische structuur

In 1967 zijn de uitkomsten gepubliceerd van de door het Economisch Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf (EIM) uitgevoerde Tweede Sociaal Economische Structuurenquête in het midden- en kleinbedrijf. Deze had betrekking op de gegevens van het jaar 1962. Van de veelheid van informatie die deze enquête heeft opgeleverd, zullen in dit artikel enkele gegevens nader worden beschouwd en wel die, welke betrekking hebben op de omzet per detailhandelsvestiging in tien provincies¹. Als detailhandelsvestiging² geldt in dit verband: een plaatselijke of geografische eenheid van een onderneming in de detailhandel, met uitzondering van het grootwinkelbedrijf, de verbruikscoöperatie en de markt-, straat- en rivierhandel. In het bestek van dit artikel is het uiteraard niet mogelijk een volledige schets te geven van de grondslagen waarop de verzameling en presentatie der gegevens berusten, alsmede van de betrouwbaarheidsmarges der uitkomsten. De belangstellende lezer zij hiervoor verwezen naar de desbetreffende publikatie³.

In dit artikel wordt eerst een indruk gegeven van de situatie in tien provincies met betrekking tot de gemiddelde omzet per detailhandelsvestiging. Hierop volgt een nadere bespreking van de provinciale verschillen in omzet per vestiging. Tenslotte wordt getracht een indruk te verkrijgen omtrent het verschil in „marktaandeel” per detailhandelsvestiging in de beschouwde 10 provincies.

TABEL 1.

Gemiddelde omzet per detailhandelsvestiging in guldens en in procenten van het gemiddelde voor Nederland, alsmede rangnummers per provincie (1962)

Provincie	Gemiddelde omzet per vestiging		
	In guldens	In % van gemiddelde voor Nederland	Rangnummer provincie
1	2	3	4
Groningen	86.000	89	7/8
Friesland	77.000	79	10
Overijssel	112.000	116	1
Gelderland	85.000	88	9
Utrecht	88.000	91	5
Noord-Holland	97.000	100	3/4
Zuid-Holland	111.000	114	2
Zeeland	87.000	90	6
Noord-Brabant	86.000	89	7/8
Limburg	97.000	100	3/4
Nederland	97.000	100	

GEMIDDELTE OMZET DETAILHANDELSVESTIGINGEN

Blijkens tabel 1 varieerde de gemiddelde omzet per detailhandelsvestiging in 1962 van f. 77.000 voor Friesland tot f. 112.000 voor Overijssel, of — in procenten van het ge-

middelde voor Nederland — van 79 tot 116. De omzetten van de vestigingen in Gelderland, Groningen, Noord-Brabant en Zeeland blijven met percentages van 10 t/m 12 onder het Nederlands gemiddelde. Naast de provincie Overijssel geven de vestigingen in de provincie Zuid-Holland een naar verhouding hoge gemiddelde omzet te zien.

Indien men zich afvraagt door welke factoren de verschillen in omzet per detailhandelsvestiging worden bepaald, kan in de eerste plaats worden gedacht aan *verschillen in inkomen per hoofd van de bevolking*. De gemiddelde omzet per vestiging in een bepaald gebied stelt per definitie het quotiënt voor van de totale omzetten en het totaal aantal vestigingen in die regio. De totale omzet van de vestigingen wordt — afgezien van leveranties aan bedrijven — bepaald door de totale bestedingen van de consumenten bij die vestigingen.

a. Van directe invloed op de hoogte van de bestedingen is uiteraard het inkomensniveau van de consument. Daarnaast zijn van belang structuurkenmerken als leeftijd; gezinssamenstelling enz., waardoor de marginale consumptiequote kan verschillen.

b. Het is duidelijk, dat de bestedingen bij de detailhandel in het midden- en kleinbedrijf slechts een deel vormen van de totale consumptieve uitgaven. Men denke aan de bestedingen bij het grootwinkelbedrijf, het ambacht, de dienstensector enz.

c. Een ander punt is het aantal vestigingen per inwoner (winkeldichtheid) in de regio, dat medebepalend is voor de gemiddelde omzet.

Bij de bespreking van het „marktaandeel” van de vestigingen zal nader aandacht worden geschonken aan de sub b. en c. genoemde factoren.

d. Ter verklaring van de regionale verschillen in detailhandelsomzet kan in de tweede plaats worden aangevoerd de factor *bevolkingsdichtheid*. Hoe hoger de bevolkingsdichtheid, hoe groter de schaal waarop o.a. de detailhandelsfunctie kan worden uitgeoefend, hetgeen zich kan manifesteren in: 1. toeneming van de vestigingsgrootte; 2. toeneming van het aantal vestigingen, of 3. toeneming in

¹ De provincies met uitzondering van Drenthe. In verband met het gering aantal steekproefwaarnemingen zijn uitkomsten voor deze provincie niet opgenomen in de tabellen van de desbetreffende publikaties.

² Gecombineerde vestigingen (bijv. bakkerij annex kruidenierswinkel) zijn als detailhandel geclassificeerd, indien er in de afdeling detailhandel meer personen werkzaam waren c.q. de omzet er hoger lag dan in de afdeling ambacht.

³ *Tweede Sociaal Economische Structuurenquête: Gegevens over de economische structuur van het Midden- en Kleinbedrijf in detailhandel en ambacht in 1962 per provincie(groep), gemeentegrootteklasse en urbanisatiegraad*. Serie A, nummer 3 eerste deel, Rapporteur drs. P. Klooster, EIM 1967.

Economisch-statistische berichten

Het artikel van Drs. W. J. Wesselingh handelt over een aantal aspecten van provinciale verschillen in economische structuur van de Nederlandse detailhandel. Welke zijn nu echter de positie en het belang van de detailhandel in de EEG? Gegevens hierover zijn gepubliceerd door het Bureau voor de statistiek der Europese Gemeenschappen in *Statistische studies en enquêtes* („De structuur van de handel in de Europese Gemeenschappen”, 6/1968). Genoemde studie behandelt naast de detailhandel ook de groothandel en handelsbemiddeling. De beschikbare cijfers zijn ontleend aan enquêtes, welke in de verschillende EEG-landen, onafhankelijk van elkaar en op verschillende tijdstippen, werden gehouden. Deze gegevens zijn volgens een uniforme nomenclatuur uitgewerkt en zodoende naar de vorm vergelijkbaar gemaakt. Aangezien de enquêtes zich over een periode van vier jaar uitstrekken en dateren van het begin van de jaren zestig (1960-1964) hebben de cijfers een louter indicatieve waarde.

Aan het begin van de jaren zestig omvatte de detailhandel van de EEG 2,2 mln. ondernemingen, 2,4 mln. vestigingen en 6,2 mln. werkzame personen. Deze cijfers zijn frappant, in die zin dat het aantal ondernemingen en vestigingen in de detailhandel hoger is dan het aantal *industriële* ondernemingen en vestigingen. Blijkens de industrietelling van 1963 zouden er toen ongeveer 2,0 mln. industriële ondernemingen en 2,1 mln. vestigingen zijn geweest. Het aantal in de industrie werkzame personen was echter belangrijk meer: ongeveer 28,0 mln.

Onderverdeeld naar de verschillende EEG-landen blijkt dat Italië het meeste aantal detailhandelsondernemingen en -vestigingen heeft. In de Westduitse detailhandel is echter het grootste aantal personen werkzaam.

Voor het beantwoorden van de vraag welke rol de detailhandel speelt in het bedrijfsleven van de verschillende EEG-landen, zouden bijv. omzetcijfers voorhanden moeten

specialisatie van vestigingen binnen een bepaald functioneel type⁴. Schaalvergroting dus bij toeneming van de bevolkingsdichtheid.

Anderzijds: ten plattelande wordt de situatie met betrekking tot de detailhandelsvoorzieningen grootte, samenstelling en frequentie, beïnvloed door het ruimtelijk monopolie, de in-elastische vraag naar de producten en diensten. Het verrichten van inkopen bij de detailhandel buiten de eigen woonkern betekent voor de consument op het platteland: het afleggen van grotere afstanden met de daaraan verbonden kosten en het ongerief. De detailhandelsvestigingen zijn in die gebieden derhalve verzekerd van een vrij inelastische vraag. Uiteraard legt deze marktform ook beperkingen op: omzetvergroting is veelal niet mogelijk, omdat dit inhoudt het aantrekken van consumenten over relatief grote afstanden. De inelastische vraag op grond van de ruimtelijke invloed kan leiden tot een vestigingspatroon van vele, naar de omzet gemeten kleine, winkels.

Op het platteland spelen buitendien andere, meer sociologisch getinte, factoren een rol. De winkeltrouw op grond van een persoonlijke band tussen dorpsbewoner en winkelier bijvoorbeeld, dorpsgebondenheid en traditie. Laatste genoemde elementen zijn vermoedelijk van afnemende betekenis.

In tabel 2 zijn gegevens opgenomen met betrekking tot de gemiddelde omzet per vestiging, het gemiddeld inkomen

zijn. Aangezien deze noch voor de detailhandel noch voor de industrie in alle landen beschikbaar zijn, heeft men de bekende grootheden gerelateerd aan de bevolkingscijfers.

Zo telde de EEG per 10.000 inwoners ongeveer 138 detailhandelsvestigingen, wat neerkomt op één vestiging per 72 inwoners. De lid-staten afzonderlijk vertoonden echter sterke afwijkingen van dit gemiddelde. België bleek relatief het meeste aantal vestigingen te hebben (206 per 10.000 inwoners), gevolgd door Italië en Frankrijk. Nederland, West-Duitsland en Luxemburg daarentegen hebben een relatief klein aantal detailhandelsvestigingen.

Wanneer men het aantal werkzame personen als uitgangspunt neemt, ontstaat een geheel ander beeld. In dit geval komt West-Duitsland op de eerste plaats met ongeveer 400 in de detailhandel werkzame personen per 10.000 inwoners.

Per detailhandelsvestiging (in dit geval met vaste verkoopplaats) waren gemiddeld in de EEG 2,8 personen werkzaam. Aan de ene kant staat West-Duitsland met het grootste aantal werkzame personen, namelijk 4, aan de andere kant België met 1,7 werkzame personen. Wanneer men de verdeling van de vestigingen volgens grootte klassen beschouwt, dan blijkt dat in België de eenmansvestiging de voornaamste rol speelt. Drie van de vier vestigingen zijn eenmansvestigingen en praktisch één persoon op de twee is werkzaam in dit soort vestiging (74% van de vestigingen en 43% van de werkzame personen). In Nederland is slechts een op de vijf vestigingen (22%) een eenmansvestiging met totaal 7% van de in de detailhandel werkzame personen. In West-Duitsland, Nederland en Italië vertegenwoordigen de vestigingen met 2 tot 9 werkzame personen de grootste groep, zowel wat het aantal vestigingen als wat het aantal werkzame personen betreft. Voor Frankrijk zijn hierover geen gegevens beschikbaar. In geen enkel land hebben de vestigingen met meer dan 10 werkzame personen een belangrijk aandeel in het totaal aantal detailhandelsvestigingen (beneden de 4,5%).

per inwoner⁵ en de bevolking naar urbanisatiegraad. Uit vergelijking van de desbetreffende rangnummers in tabel 2 (kolom 3 en kolom 5) blijkt dat het verband tussen omzet en inkomen niet hoog kan zijn. De samenhang wordt verstoord door met name de situatie in Overijssel. In deze provincie vertonen de vestigingen een hoge gemiddelde omzet bij een relatief laag inkomen per inwoner. Het verband, berekend door toepassing van de methode der kleinste kwadraten luidt:

$$O^x = 0,162 I + 45, \text{ waarin}$$

$$O^x = \text{gemiddelde omzet (x f. 1.000)}$$

$$I = \text{gemiddeld inkomen (x f. 10)}$$

$$\text{De correlatie is gering (R = 0,432).}$$

Hierboven werd gesteld dat ter verklaring van de omzetverschillen als tweede factor kan worden aangevoerd het verschil in urbanisatiegraad. Deze laatste kan o.a. worden afgemeten aan het percentage inwoners woonachtig A. op het platteland en B. in steden.

⁴ Brian J. L. Berry, en Harold M. Mayer: *A comparative study of Central Place systems*, geciteerd door James Simmons in *The changing pattern of retail location*, Chicago 1964.

⁵ *Inkomensverdeling 1963. Regionale gegevens*, CBS. Van 1962 zijn geen gegevens voorhanden. Er mag worden verondersteld dat de relatieve verschillen in inkomen per provincie zich in 1963 ten opzichte van 1962 niet in belangrijke mate hebben gewijzigd.

TABEL 2.

Gemiddelde omzet per detailhandelsvestiging, gemiddeld inkomen per inwoner, bevolking naar urbanisatiegraad, rangnummers per kenmerk, per provincie

Provincie	Gemiddelde omzet per detailhandelsvestiging in 1962		Gemiddeld inkomen per inwoner in 1963		Bevolking naar urbanisatiegraad in 1962 a)			
	In gulden	Rang-no.	In gulden	Rang-no.	Platteland		Steden	
					In %	Rang-no.	In %	Rang no.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Groningen.....	86.000	7/8	2.797	6	38,7	8	43,1	7
Friesland.....	77.000	10	2.523	10	58,9	10	29,7	10
Overijssel.....	112.000	1	2.726	7	31,4	6	53,7	3
Gelderland.....	85.000	9	2.801	5	33,7	7	43,6	6
Utrecht.....	88.000	5	3.170	3	16,2	3	48,6	4
Noord-Holland.....	97.000	3/4	3.443	1	10,4	1	69,5	1
Zuid-Holland.....	111.000	2	3.345	2	14,0	2	69,1	2
Zeeland.....	87.000	6	2.959	4	58,8	9	35,5	9
Noord-Brabant.....	86.000	7/8	2.681	9	29,3	5	44,9	5
Limburg.....	97.000	3/4	2.713	8	19,0	4	41,0	8
Nederland.....	97.000		3.031		24,5		53,6	

a) Statistisch Zakboek, CBS 1962. De gegevens met betrekking tot de categorie "verstedelijkt platteland" welke naast genoemde twee typeringen wordt onderscheiden zijn in de tabel niet opgenomen.

TABEL 3.

Aantal detailhandelsvestigingen per provincie naar omzetklassen, in procenten van het totaal aantal vestigingen waarvan de omzet (1962) bekend is a)

Provincie	Percentage detailhandelsvestigingen in omzetklasse:		
	0— f. 40.000	f. 40.000— f. 150.000	f. 150.000 en meer
	2	3	4
1			
Groningen.....	38	46	16
Friesland.....	39	51	10
Overijssel.....	37	43	20
Gelderland.....	30	56	14
Utrecht.....	30	57	13
Noord-Holland.....	23	59	18
Zuid-Holland.....	23	56	21
Zeeland.....	33	51	16
Noord-Brabant.....	36	48	16
Limburg.....	33	51	16
Nederland.....	28	54	18

a) De percentages zijn ontleend aan Tabel 2.7.1 van de publikatie Serie A nummer 3 eerste deel. Het aantal klassen uit genoemde tabel werd beperkt tot 3. De percentages werden herleid tot percentages die betrekking hebben op het totaal aantal vestigingen, waarvan de omzet bekend is.

ad A. De relatie luidt:

$$O^x = -0,382 U_p + 104, \text{ waarin}$$

$$O^x = \text{gemiddelde omzet (x f. 1.000)}$$

$$U_p = \text{percentage inwoners op het platteland}$$

$$\text{De correlatie is weer laag (R = 0,574).}$$

ad B. Vergelijking van de betrokken rangnummers geeft de indruk dat het verschil in percentage inwoners in steden een betere verklaringsgrond voor het verschil in omzet zou kunnen vormen. In grafiek 1 is het verband tussen beide grootheden aanschouwelijk voorgesteld. Voor de regressie-vergelijking is gevonden:

$$O^x = 0,653 U_s + 61$$

$$(0,188) \quad (9)$$

$$R = 0,740, \text{ waarin:}$$

$$O^x = \text{gemiddelde omzet (x f. 1.000)}$$

$$U_s = \text{percentage inwoners in steden.}$$

De correlatie is niet geheel bevredigend. De waarde van de standaardfout (0,188) duidt er evenwel op dat de regressie-coëfficiënt (0,65) als betrouwbaar kan worden bestempeld (minstens drie maal de standaarddeviatie). De gevonden relatie leert dat, bij een toeneming van de urbanisatiegraad met 10%, de omzet per detailhandelsvestiging met gemiddeld f. 6.500 zal stijgen. De relatie houdt de tendens in, dat concentratie van de bevolking in grote kernen een gunstig effect heeft op de gemiddelde omzet van de vestigingen. De vraag is nu of de twee factoren, urbanisatiegraad (i.c. inwoners in steden) en inkomen, een meer bevredigende verklaring vormen voor de omzetverschillen. Bij deze regressie ligt inderdaad de correlatie hoger (R = 0,80). De verklarende variabelen zijn evenwel onderling gecorreleerd, zodat genoemde meervoudige regressie geen bevredigende oplossing biedt.

HET AANTAL VESTIGINGEN NAAR OMZETKLASSEN

Hierboven werden onder meer de gegevens ten aanzien van de gemiddelde omzet besproken. Het omzetgemiddelde wordt beïnvloed door „uitschieters” naar boven en naar beneden, zodat een ander punt nader aandacht verdient:

de verdeling naar omzetklassen. Deze verdeling is opgenomen in tabel 3.

Bezieet men het percentage vestigingen in de hoogste omzetklasse (kolom 4), dan blijkt dat er relatief veel grote vestigingen worden aangetroffen in de provincies Overijssel, Zuid-Holland en Noord-Holland. De provincie Overijssel vertoont het beeld van enerzijds een hoog percentage vestigingen met een geringe omzet en aan de andere kant veel vestigingen met een hoog omzetcijfer.

Het percentage vestigingen met een omzet van minder dan f. 40.000 (kleine bedrijven dus) varieert van 23 in Noord-Holland en Zuid-Holland tot 39 in de provincie Friesland. Blijkens de percentages in kolom 2 komen, behalve in de provincie Friesland, veel kleine vestigingen voor in Groningen, Overijssel en Noord-Brabant.

Gaat men na welke factoren van invloed zijn op het verschil in percentage „randbedrijven” per provincie, dan kan weer worden gedacht aan de invloed van het gemiddelde inkomen en de urbanisatiegraad. De vraag op welke wijze de urbanisatiegraad invloed zou kunnen uitoefenen kwam hiervoor reeds aan de orde.

Ten aanzien van de mogelijke invloed van het inkomen kan worden gesteld dat deze zich op tweeërlei wijze zou kunnen effectueren. Aan de *vraagzijde* is de invloed wellicht deze, dat de kleine vestiging een geringere aantrekkingskracht uitoefent op de (mobiele) consument met een hoger inkomen. Aan de *aanbodzijde* zou van invloed kunnen zijn het feit dat een laag gemiddeld inkomen in een regio veelal samengaat met een minder gunstige arbeidsmarkt. In die gebieden zijn er voor de ondernemers in kleine bedrijven veelal geringere mogelijkheden elders — buiten het eigen bedrijf en in de meer nabije omgeving van het wonen — een hoger inkomen te verdienen. Een en ander zou kunnen leiden tot het voortbestaan van vele „randbedrijven”.

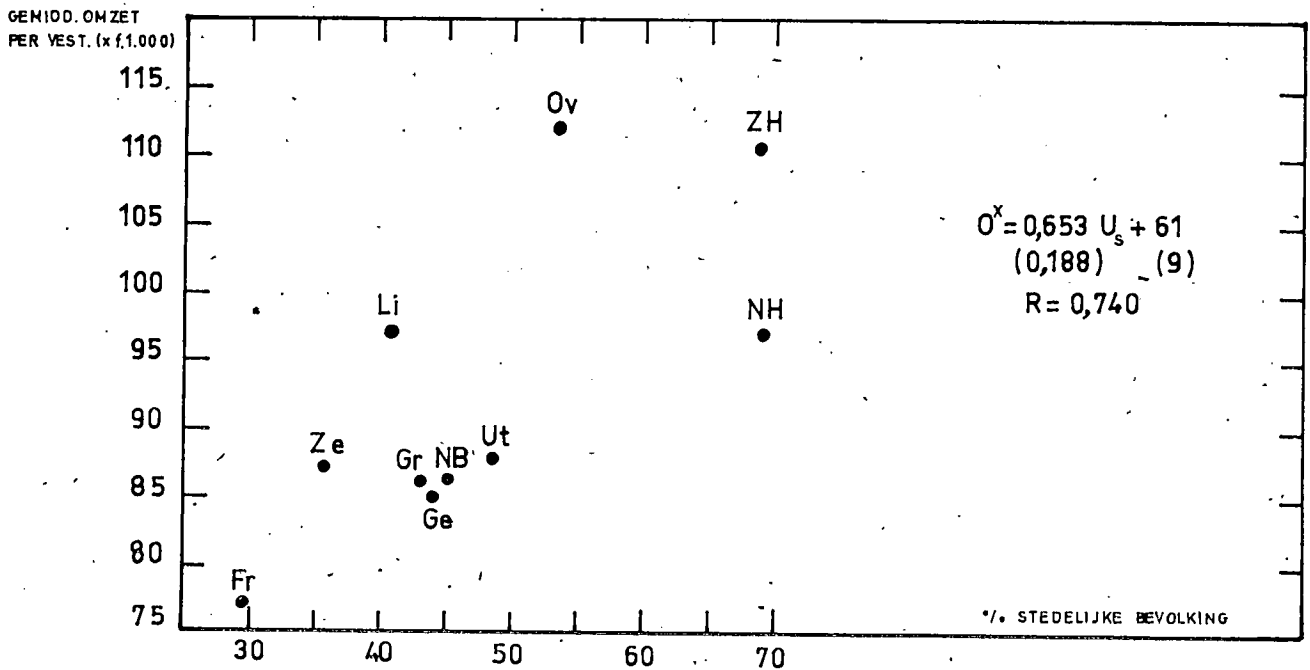
Voor het verband tussen het verschil in percentage kleine vestigingen en het inkomen, getekend in grafiek 2, geldt:

$$O^x_{pk} = -0,170 I + 82$$

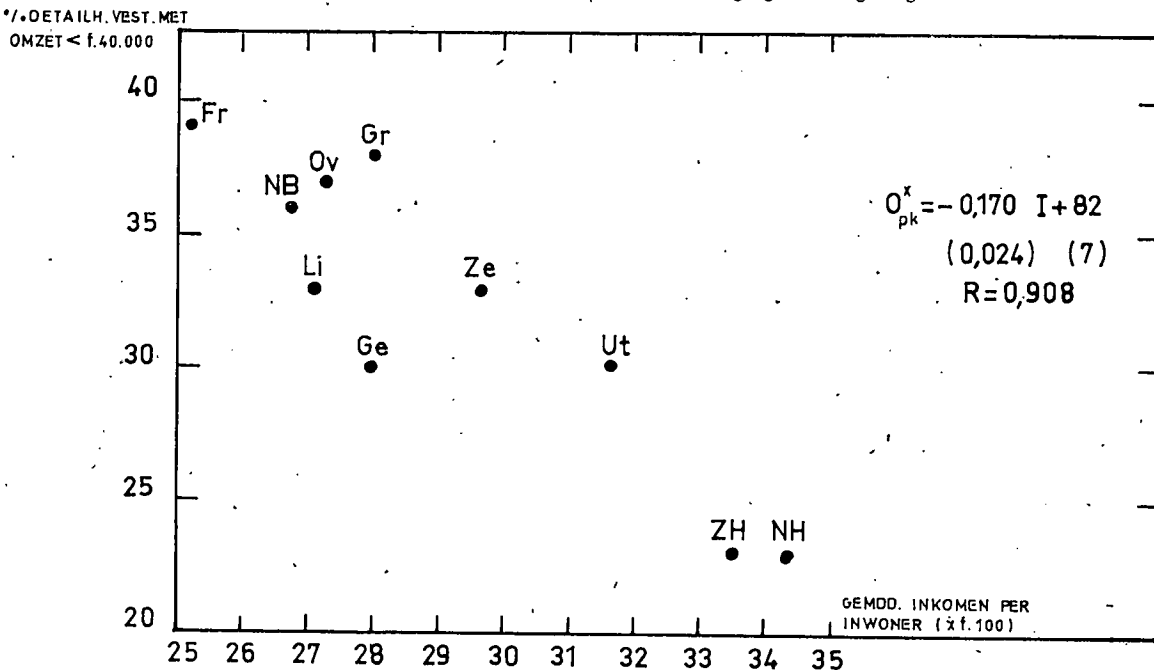
$$(0,024) \quad (7)$$

$$R = 0,908, \text{ waarin}$$

Grafiek 1. Relatie gemiddelde omzet en percentage stedelijke bevolking.

Grafiek 2. Relatie gemiddeld inkomen en percentage detailhandelsvestigingen met geringe omzet.

O^x_{pk} = percentage vestingen met een omzet van minder dan f. 40.000

I = gemiddeld inkomen per inwoner (x f. 10)

De correlatie is hoog. Het verband houdt in, dat bij een stijging van het gemiddelde inkomen per inwoner met f. 100 het percentage vestingen met een omzet van minder dan f. 40.000 daalt met 1,7%. Het is uiteraard mogelijk dat intussen de regressie onder invloed van bepaalde structurele factoren is gewijzigd of zich nog zal wijzigen. Met name kan hierbij worden gedacht aan de instelling van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Middenstand in 1966, dat kan leiden tot versnelde sluiting van vele rand-bedrijven.

Met de urbanisatiegraad (bevolking in steden) als verklarende variabele is de correlatie geringer

$$O^x_{pk} = -0,350 U_s + 49$$

$$(0,085) \quad (4) \quad R = 0,794$$

PROVINCIALE VERSCHILLEN IN „MARKTAANDEEL”

Gesteld werd reeds dat de provinciale verschillen in positie van de vestingen mede beïnvloed kunnen worden door het verschil in winkeldichtheid — het aantal vestingen per 1.000 inwoners. Deze factor wordt thans tot uitdrukking gebracht door de verschillen in „marktaandeel” in de be-

TABEL 4.

Raming van het „marktaandeel” van de detailhandelsvestigingen per provincie.

Provincie	Consumptieve bestedingen via handel in 1962 (x f. 100.000), geschat a)	Omzet detailhandelsvestigingen in 1962	
		Absoluut (x f. 100.000)	„Marktaandeel” (3 in % van 2)
1	2	3	4
Groningen	6.800	4.410	65
Friesland	6.620	4.100	62
Overijssel	12.200	7.940	65
Gelderland	20.710	9.030	44
Utrecht	11.760	5.300	45
Noord-Holland	37.640	20.840	55
Zuid-Holland	49.440	29.650	60
Zeeland	4.770	4.030	85
Noord-Brabant	22.700	11.280	50
Limburg	14.460	7.720	53
Nederland	191.650	107.340	56

a) Voor de tien provincies.

schouwing te betrekken. Met „marktaandeel” wordt in dit verband bedoeld: de totale omzet van de vestigingen uitgedrukt in procenten van de consumptieve bestedingen via de handel per regio. De totale omzet van de vestigingen⁶ per provincie treft men aan in tabel 4.

Ten aanzien van de consumptieve bestedingen zijn regionale gegevens beschikbaar voor 1960⁷. De in bespreking zijnde gegevens over de vestigingen hebben evenwel betrekking op 1962. Teneinde tot een berekening te komen van het „marktaandeel” in bovenbedoelde zin moet derhalve een schatting worden gemaakt van de provinciale consumptieve bestedingen via de handel in 1962. Bij de (zeer grove) benaderingswijze die daartoe is toegepast zijn de consumptieve bestedingen herleid uit de inkomensstijging, waaromtrent in latere jaren wél gegevens beschikbaar zijn. Ten aanzien van het gemiddeld inkomen zijn voor Nederland gegevens gepubliceerd voor 1962 en 1963. De desbetreffende regionale gegevens zijn voor 1963 eveneens voorhanden, doch niet voor 1962. Bedoelde schatting van de procentuele stijging van het gemiddeld inkomen per regio (in 1962 t.o.v. 1960) nu is gegrond op de veronderstelling dat het inkomen per hoofd in 1963 t.o.v. 1962 in de tien provincies dezelfde procentuele toeneming heeft doorgemaakt als de dienovereenkomstige stijging in geheel Nederland.

In de tweede plaats is uitgegaan van de veronderstelling dat de verhouding tussen de relatieve stijging van de gemiddelde bestedingen en die van het gemiddeld inkomen per provincie gelijk ligt aan het desbetreffende verhoudingsgetal voor geheel Nederland. Immers, voor Nederland zijn de consumptieve bestedingen via de handel, evenals het inkomen in 1962 wél bekend. De berekeningen hebben geleid tot de in tabel 4 vermelde cijfers, die een indruk geven van het „marktaandeel” per provincie.

Voor de verschillen in „marktaandeel” kunnen de volgende oorzaken worden aangevoerd:

1. Provinciale verschillen in samenstelling van de vestigingen, die met een ambacht zijn gecombineerd. In herinnering zij gebracht dat de classificatie als detailhandel is geschied op basis van het aantal werkzame personen en/of de omzet. Genoemde criteria kunnen derhalve hebben geleid tot provinciale verschillen in het aantal van als detailhandel aan te merken vestigingen.

TABEL 5.

Vergelijking van de verhouding tussen het aantal detailhandels- en ambachtsvestigingen met het „marktaandeel” van de (detailhandels)vestigingen per provincie

Provincie	Aantal detailhandelsvestigingen in % van totaal aantal detailh. + ambachtsvest. in de steekproef	Rangno.	„Marktaandeel” van de detailhandelsvestiging in %	Rangno.
1	2	3	4	5
Groningen	44	7/8	65	2/3
Friesland	47	3/5	62	4
Overijssel	44	7/8	65	2/3
Gelderland	40	10	44	10
Utrecht	42	9	45	9
Noord-Holland	47	3/5	55	6
Zuid-Holland	49	2	60	5
Zeeland	56	1	85	1
Noord-Brabant	47	3/5	50	8
Limburg	46	6	53	7
Nederland	46		56	

Vergelijking van de gegevens in tabel 5 leert inderdaad dat Zeeland, de provincie met het hoogste marktaandeel, in verhouding tot het ambacht meer (detailhandels)vestigingen telt. Voor de provincies Gelderland en Utrecht geldt het omgekeerde. Een nadere uitwerking van dit aspect zou een analyse vergen van de verschillen in regionale positie van de ambachtsvestigingen, hetgeen buiten het bestek van dit artikel zou vallen. In dit verband zij volstaan met de constatering dat, blijkens de onderhavige Structuurenquête, met betrekking tot de gemiddelde omzet van de ambachtsvestigingen de provincies Gelderland en Utrecht de hoogste cijfers vertonen.

2. Van invloed op de verschillen in marktaandeel zijn vermoedelijk ook de regionale verschillen in leveranties aan overheid en bedrijven, niet alleen van de detailhandel sedoch met name van de met het ambacht gecombineerde vestigingen.

3. Als derde verklaringsgrond kan worden gedacht aan regionale verschillen in omzet van het grootwinkelbedrijf, in relatie tot die van de vestigingen in het midden- en kleinbedrijf. Men denke aan de concurrentiedruk van de grootwinkel- en filiaalbedrijven en de warenhuizen. In het algemeen opereren deze bedrijven in woonkernen met een minimum inwonertal (ca. 5.000), welke minimum grens aanzienlijk hoger ligt dan die voor de vestigingen in het midden- en kleinbedrijf. Gezien de hoge percentages inwoners op het platteland in Groningen en Friesland, zou het relatief hoge „marktaandeel” waarschijnlijk zijn toe te schrijven aan de geringere concurrentiedruk van het grootwinkelbedrijf in deze provincies.

W. J. Wesselingh

⁶ De berekening van de totale omzet van de vestigingen per provincie geschiedde als volgt: in aanmerking genomen de steekproeffractie van 3% werd het aantal geënquêteerde vestigingen na een correctie voor de non-response vermenigvuldigd met 33,3. De uitkomst, zijnde een benadering van het aantal detailhandelsvestigingen in het Midden- en Kleinbedrijf, werd vermenigvuldigd met de gemiddelde omzet per vestiging.

⁷ Regionale rekeningen 1960. Deel 1, tekst en Staten, CBS 1968.

Bestaat er een tendens tot nivellering van de inkomens? (II)*

In het eerste deel van mijn beschouwing werd geconstateerd, dat uit de belastingstatistieken kan worden afgeleid dat er voor, qua percentage even grote groepen van de bevolking in de periode 1946-1964 een duidelijke nivellering van de fiscale inkomens is opgetreden.

Deze conclusie is niet alleen merkwaardig, omdat zij een ander beeld geeft van de ontwikkeling der inkomens dan veelal wordt aangenomen, doch ook omdat deze ontwikkeling afwijkt van hetgeen als één der oorzaken van ongelijke inkomens wordt genoemd. Uit speciale onderzoeken van het CBS is namelijk gebleken, dat er een duidelijk verband bestaat tussen de hoogte van het inkomen en het opleidingsniveau en bij gelijk niveau tussen de hoogte van het inkomen en de leeftijd.

In de onderzochte periode heeft een enorme ontwikkeling van het onderwijs plaatsgevonden, die in het algemeen kan worden gekenmerkt als een verhoging van het niveau. Die verhoging vond het sterkst plaats op de hoogste niveaus. Dit blijkt bijv. uit het feit, dat terwijl de bevolking met circa 30% toenam, het aantal academici meer dan verdubbelde. Hierdoor zou men kunnen verwachten dat er een zekere denivellering van inkomens zou optreden. Dit is echter niet het geval geweest. Waarschijnlijk speelt hierbij de leeftijd van de betrokkenen een rol. Er staan n.l. relatief meer academici aan het begin van hun carrière. Aangezien de toeneming van het aantal academici waarschijnlijk in de nabije toekomst relatief iets minder zal zijn, zou het niet onmogelijk zijn, dat na enige tijd weer een denivellering van inkomens optreedt.

DE STATISTIEK DER VERMOGENS

Een tweede oorzaak van ongelijke inkomens is het bezit van vermogen, waarvan het multiplier-effect in de eerste beschouwing is beschreven. Het is echter zeer moeilijk aan te geven in hoeverre het bezit van vermogen bijdraagt tot een hoger inkomen, omdat de statistieken van de fiscale vermogens slechts een klein deel van het nationale vermogen bevatten. Daarbij komt nog, dat het begrip vermogen voor de vermogensbelasting belangrijk afwijkt van hetgeen in het algemeen onder vermogen wordt verstaan.

Zo worden rechten op toekomstige uitkeringen uit pensioenregelingen, lijfrente- en levensverzekeringsovereenkomsten in het algemeen niet tot het vermogen gerekend. Toch kunnen daarmee zeer grote bedragen gemoeid zijn. Er zijn bijv. talrijke functionarissen in overheidsdienst voor wie geldt, dat de waarde van hun pensioenrechten meer dan een half miljoen gulden bedraagt. Zij worden daarvoor echter niet in de vermogensbelasting betrokken.

Voor vele zelfstandigen geldt, dat zij hun oudedagsvoorziening opbouwen door het aflossen van schulden die zij bij het stichten of uitbreiden van hun onderneming hebben aangegaan. Dit is met name in de handel en in de landbouw en industrie het geval. Er is dan veelal geen mogelijkheid of geen noodzaak om daarnaast nog lijfrenteverzekeringen te sluiten. Komt een dergelijke zelfstandige tot een bezit van f. 200.000 of f. 300.000, dan wordt hij fiscaal als vermogend aangemerkt, terwijl zijn oudedag misschien minder goed is verzorgd, dan van velen met een pensioenvoorziening. Het is duidelijk dat het bezit van een dergelijk vermogen nauwelijks is aan te merken als een element, dat een grotere financiële draagkracht van de betrokkenen veronderstelt. Er is daarom veel te zeggen voor het idee de belastingvrije voet van de vermogensbelasting aanzienlijk te verhogen en daartegenover enige compensatie te zoeken door een kleine verhoging van het tarief. Een belastingvrije voet van f. 55.000 voor een belastingplichtige vallende in groep II is m.i. veel te klein tegenover de ongelimiteerde vrijstelling van de vermogenswaarde van pensioenvoorzieningen.

Niettegenstaande de betrekkelijke waarde welke aan de gegevens van de fiscale vermogensstatistieken mag worden toegekend, is toch nagegaan hoe in de periode 1946-1964 de ontwikkeling is geweest. Daartoe zijn van het totaal aantal belastingplichtigen vier groepen van elk 0,5% van de bevolking onderscheiden, waarbij de eerste groep de aangeslagenen met de hoogste vermogens bevat; de volgende groep bevat de aangeslagenen die daarop qua

* (I) in *ESB* van 5 november jl., blz. 1082-1084.

(I.M.)

 NV. SLAVENBURG'S BANK

vermogen volgen, enz. Het resultaat ziet men in tabel 1. Teneinde de ontwikkeling duidelijker te maken zijn deze gegevens uitgedrukt in % van 1946. Dit gaf het in tabel 2 weergegeven resultaat.

TABEL 1.

Ontwikkeling van vier vermogensgroepen, elk groot 0,5% van de bevolking. Gemiddelden per groep (in guldens)

Groep	Ultimo:				
	1946	1950	1955	1960	1964
I	192.000	207.000	325.000	494.000	571.000
II	57.000	62.000	89.000	115.000	165.000
III	42.000	42.000	60.000	78.000	a)
IV	31.000	37.000	46.000	58.000	a)
a) Niet bruikbaar.					

TABEL 2.

Ontwikkeling van vier vermogensgroepen, elk groot 0,5% van de bevolking. Gemiddelde vermogens in % van het vermogen ultimo 1946

Groep	Ultimo:				
	1946	1950	1955	1960	1964
I	100	108	169	257	297
II	100	109	156	202	289
III	100	100	143	186	a)
IV	100	129	148	187	a)
a) Niet bruikbaar.					

Bij de uitkomsten moet allereerst worden opgemerkt, dat deze een belangrijk lagere graad van nauwkeurigheid hebben dan bij de berekeningen van de inkomens als gevolg van de grovere schalen, welke bij de statistieken van de vermogens worden toegepast. Wél mag worden geconcludeerd, dat de grootste vermogens relatief het meest zijn gegroeid. Toch stelt de groei van de vermogens teleur in die zin, dat de groei in het algemeen duidelijk is achtergebleven bij de groei van de inkomens en bij de groei van het nationaal vermogen, dat evenals het nationaal inkomen in de onderzochte periode ongeveer vervijfvoudigde. Dit verschijnsel krijgt nog meer reliëf, indien men in aanmerking neemt, dat de tijdsduur van het bezit een grote invloed uitoefent op de groei van het vermogen. In de onderzochte periode is de bezitsduur duidelijk verlengd als gevolg van de daling van de sterfte, tot uitdrukking komende in een verlenging van de levensduur.

Het is niet bekend in hoeverre de uitkomsten zijn beïnvloed door de emigratie van tientallen bezitters van zeer grote vermogens naar landen met een gunstiger fiscaal klimaat. In elk geval staat vast, dat ook de vermogensverdeling in de onderzochte periode duidelijk gelijkmatiger is geworden indien men de vermogens relateert aan het nationaal vermogen, doch ongelijkmatiger voor zover het de ontwikkeling van de groepen betreft. Bij de beoordeling moet men niet uit het oog verliezen, dat in de hoogste groepen het bezit van ter beurze genoteerde aandelen een grotere rol speelt dan bij de laagste groepen. De stijging van de hoogste groepen hangt sterk samen met de ontwikkeling van de beurskoersen van aandelen. Bij de laagste groepen speelt de post onroerend goed in het algemeen de hoofdrol. Het is bekend, dat de waardering hiervan voor de vermogensbelasting in het algemeen achter is gebleven bij de werkelijke waardering van onroerend goed, zodat een deel van de denivellering slechts schijn is.

De vraag welke invloed van het bezit van vermogen uitgaat op het inkomen is aan de hand van de statistieken

Kamerdebat inflatiecorrectie:

de Kamer mag zijn eigen (woord)inflatie wel eens corrigeren

De Block per vrachtvliegtuig naar Amerika:

komt vast en zeker onbestelbaar retour

Regeringsgaranties voor Werkspoor:

deze regering verschafte toch iedereen al handen vol werk?

Feddema (van de „69”):

een opgewonden standje

(ongecorrigeerd)

nauwelijks te beantwoorden. Daardoor kan niet worden aangegeven welk deel van het inkomen van de onderscheiden inkomensgroepen wordt verkregen uit vermogen. Het is waarschijnlijk, dat een deel van het achterblijven van het inkomen in de hoogste groep moet worden toegeschreven aan het achterblijven van de groei van het vermogen. Er is kennelijk door deze groep minder gespaard. Aan de andere kant waren de spaarmogelijkheden door de ontwikkeling van de belastingdruk ook minder. Een deel van het achterblijven van het inkomen in de hoogste groep hangt wellicht samen met de na de oorlog opgetreden divergentie tussen vermogenswaarde van aandelen en rendement. Terwijl in het algemeen het rendement in de onderzochte periode enige stijging vertoonde, was er toch een grote groep aandelen waarvan de beurswaarde sterker steeg dan het directe rendement, te weten de zgn. groeifondsen. Ik laat in het midden of en in hoeverre in die extra koersstijging een vergoeding is begrepen voor het te lage rendement. Wel is bekend dat de voorkeur voor dergelijke fondsen sterk gevoed wordt door het fiscale afromen van het directe rendement. Het succes van vele Amerikaanse fondsen, waaronder er zijn zonder of met een negatief rendement, is hoofdzakelijk daaraan toe te schrijven.

Na het bovenstaande ben ik geneigd de vraag of er een tendens bestaat tot nivellering van de inkomens, bevestigend te beantwoorden. Er zijn na de onderzochte periode inmiddels vier volle jaren verstreken, waarover de statistische gegevens ontbreken, althans nog niet zijn gepubliceerd. Afgaande op feiten als de sterke stijging van de looninkomens, een daarbij achterblijvende ontwikkeling van de beurskoersen van aandelen, een verhoging van de vermogensbelasting, een toeneming van de druk van de inkomstenbelasting, verwacht ik, dat de ontwikkeling van de afgelopen jaren niet anders is geweest dan in de onderzochte periode. Gelet op de algemene belangstelling voor de ontwikkeling van de inkomens zou een uitvoerige publikatie van het CBS, dat ongetwijfeld over meer details beschikt dan tot nu toe gepubliceerd werden, zeker in een behoefte voorzien.

C. P. A. Bakker

Internationale belastingbeschouwingen

Verslag van het congres van het Institut International de Finances Publiques (Istanbul, 2-5 september 1969)*

INLEIDENDE RAPPORTEN

Onder de verzameltitel *Innovations in tax policy* kwamen op dit congres uiteenlopende belastingonderwerpen aan de orde, die ternauwernood onder één gemeenschappelijke noemer gebracht kunnen worden. Niettemin werd hier toe in één der inleidende rapporten toch een poging ondernomen.

C. Lowell Harriss (Columbia University, N.Y.) had zich tot taak gesteld een beschouwing te wijden aan de wijze waarop belastingstelsels aangepast kunnen worden aan de vereisten van hedendaagse samenlevingen. Hoewel de rapporteur zich beperkte tot de belastingproblematiek van hoog geïndustrialiseerde landen en vervolgens — in niet onaanzienlijke mate — van zijn onderwerp afweek, bleek in het verdere verloop van het congres dat zijn opmerkingen voor een deel ook relevant waren voor de aanwezige economen uit de communistische wereld en uit de onderontwikkelde gebieden.

De essentie van Harriss' betoog werd gevormd door enige — provocerend geformuleerde — twijfels over grondslagen van het huidige belastingbeleid. *Bevredigende bewijsvoering* van de juistheid van het belastingstelsel en -beleid is soms ver te zoeken. Er zijn vele elementen in de belastingwetgeving, die — indien een doeltreffende beoordeling van haar werking mogelijk zou zijn — tot een wellicht sterk verschillend systeem zouden leiden. Daarbij valt o.a. te denken aan het ontbreken van veel inzicht over de werkelijke afwenteling, de uiteindelijke drukverdeling, de inspanningseffecten en de mogelijkheid om verbruikspatronen te beïnvloeden. Hoewel het onderzoek naar deze aspecten van belastingheffing in volle gang is, meent Harriss dat te veel beleidsbeslissingen zijn/worden genomen alsof de adequate kwantitatieve informatie beschikbaar zou zijn. In dit verband

merkt hij nog op dat vaardig taalgebruik als middel tot overtuiging omtrent de juistheid van het beleid vermeden moet worden. Bij belastingplichtigen ontstaat immers (te) spoedig de indruk dat begrippen als rechtvaardigheid, inkomen, directe en indirecte belasting, draagkracht, e.d. éénduidig te interpreteren zouden zijn.

Eén element uit het betoog van Harriss verdient nog afzonderlijke vermelding, te weten zijn uitdrukkelijke overtuiging dat het belasten van bedrijfswinsten onjuist en ondoelmatig is, o.m. omdat de produktiviteit en vindingrijkheid van het bedrijfsleven er een nadelige invloed van zouden ondervinden. Bovendien, zo stelt Harriss vast, zijn de economische gevolgen van bedrijfswinstbelasting moeilijk te meten en te identificeren. Het is daarom het beste deze belastingvorm snel te saneren; hetgeen — alweer volgens Harriss — dan een beetje recht trekken is van de anti-bedrijvenstemming die in de Verenigde Staten bevorderd zou zijn door o.a. pseudo-intellectuelen (en marxistische invloeden) en die teruggevonden kan worden in de hoge druk van de winstbelastingen.

Het tweede inleidende rapport werd gepresenteerd door M. Orhan Dikmen (Universiteit van Istanbul) en handelde over nieuwe doelstellingen van belastingssystemen in ontwikkelingslanden. Naast sterk generaliserende informatie over de vigerende belastingstelsels in ontwikkelingslanden, bevatte de bijdrage van Dikmen een nadere uitwerking van enige problemen die zich op belastinggebied in deze landen voordoen. De discussie over dit onderwerp bleef helaas uiterst beperkt van karakter omdat — ondanks het gebrek aan tijd — enige sprekers uitputtende beschouwingen over nuanceringen in de definities van ontwikkelingslanden meenden te kunnen (en moeten) aanbrengen¹.

TVA - BTW

Voor wie nog niet op de hoogte was van de oorsprong van de niet-cumulatieve vorm van meervoudige omzetbelasting, die aangeduid wordt als *belasting naar de toegevoegde waarde*, gaf een bijdrage van Maurice Lauré (Sorbonne) en Charles Campet (Europese Gemeenschappen, Brussel) definitief uitsluitel. Niet slechts uitgedacht in Frankrijk², maar in dat land ook reeds ingevoerd in 1954, is deze belastingvorm zijn tocht inmiddels in andere landen begonnen, aldus de zojuist genoemden in een helder rapport voor dit congres. Hun opvattingen kunnen wellicht het beste worden weergegeven door de constatering dat een BTW *proportioneel en neutraal* is. In een (uitsluitend) schriftelijk commentaar stelde Max Frank (Universiteit van Brussel) vast dat — met erkenning van de vele voordelen — deze nieuwe belasting toch ook een aantal zwakke kanten heeft, die m.n. in de overgangperiode van een oud naar het nieuwe systeem niet uit het oog mogen worden verloren. Hoewel hij het onjuist achtte om andere landen invoering van een BTW af te raden, vroeg hij aandacht voor de ervaringen met de „sprong in het koude

* De volledige congresstukken worden opgenomen in het tijdschrift *Public Finance/Finances Publiques*, 1970-2.

¹ Onbesproken blijft hier het nuttige rapport van Elias Gannagé (Universiteit van Beiroet) over de betekenis van belastingfaciliteiten in ontwikkelingslanden, met een belangrijk commentaar van G. K. Shaw (Universiteit van York).

² De Griekse hoogleraar P. B. Dertilis (Thessaloniki) bestreed dit met de mededeling dat hij de belasting op toegevoegde waarde reeds in 1931 propageerde.

³ Frank was op het congres afwezig omdat hij — naar verluidde — de Belgische regering tezelfdertijd adviseerde over de invoering van de BTW per 1 januari 1970. Inmiddels is bekend geworden dat deze regering toch nog liever even wacht met de *saut dans l'eau froide*.

water" die enige landen reeds hebben aangedurfd³ en voor de z.i. nog onvoldoende analyse van de economische effecten van een BTW.

Frank stelde vooral de vraag aan de orde of het gewenst is, als een der belangrijkste belastingvormen van een land, een *neutrale* heffing te kiezen die op *langere termijn* belemmerend werkt op de mogelijkheid om de produktie,

de consumptie, het externe en het interne evenwicht *verfijnd* bij te sturen. Op *korte termijn* veroorzaakt de invoering van een BTW bovendien — bijna onontkoombaar — een stijging van het prijspeil van de particuliere consumptie, die (ook door Frank) als belangrijk nadeel werd gevoeld, naast de budgettaire consequenties en de (overgangs)effecten op investeringen.

en de *verwerking* daarvan door de subjecten. In de onderzoeken van Schmolders c.s. wordt getracht deze lacune enigszins op te vullen. De op dit congres gepresenteerde resultaten — gepresenteerd als onveranderlijke sociaal-psychologische data — vergroten helaas de onzekerheid over de reacties van de belastingplichtigen. In vijf landen werden tot nu toe steekproeven genomen van omstreeks 1.000 belastingbetalers (vnl. meerderjarige mannen). De gegeneraliseerde resultaten zijn als volgt samen te vatten:

— In West-Duitsland is sprake van een irriterend maar doelmatig geacht belastingstelsel;

— In Engeland is de belastingheffing minder doelmatig maar tegelijkertijd minder irriterend;

— De Franse, Italiaanse en Spaanse belastingstelsels lijken veel op elkaar, zijn niet doelmatig en worden door de belastingbetalers als irritant ervaren.

Een zeer groot probleem bij dit rapport van Schmolders wordt gevormd door de taalkundige verwarring die hij te weeg brengt met de hiervoor reeds gebruikte termen *irriterend* en *doelmatig*. Naar veler mening sluiten in beginsel deze begrippen elkaar uit in de door Schmolders gehanteerde omschrijving. Dit is echter niet geheel het geval wanneer men *irriterend* interpreteert als *belastingontduiking* en *doelmatig* als *redelijke omvang van de (ook maatschappelijke) perceptiekosten*. Nochtans dienen de genoemde resultaten met grote voorzichtigheid gehanteerd te worden, d.w.z. de in het onderzoek opgenomen vragen wettigen nauwelijks het trekken van conclusies over wenselijke veranderingen in de belastingstelsels van de betrokken landen. De mogelijkheid van belastingafwenteling was bijv. niet in de vragenlijst opgenomen, hetgeen enige door Schmolders getrokken conclusies — o.m. over de werking van de inkomstenbelasting, zoals hij in de discussie toegaf — in sterke mate verzwakt.

NIEUWE ONTWIKKELINGEN IN HONGARIJE

Een uniek aspect van congressen van het Institut International de Finances Publiques is de jaarlijkse aanwezigheid en rapportage van een groot aantal vertegenwoordigers van de communistische landen. Ook dit jaar kwam dit tot uiting in een aantal bijdragen uit „de tweede wereld”, waaronder de inleiding van *Tamás Bácskai* (Centrale Bank van Hongarije) een hoogtepunt vormde.

De veranderingen die deze jaren plaatsvinden in de systemen van planning en beheer der bedrijven, leidt tevens tot wijzigingen in de belastingheffing op ondernemingen in de socialistische landen. Ten aanzien van Hongarije valt hierbij op, dat de zelfstandigheid van ondernemingen sterk vergroot wordt, hoewel de eindprijzen voor consumenten centraal bepaald blijven.

Er bestaan twee soorten prijzen — nl. ondernemings- en consumentenprijzen — die beide centraal vastgesteld zijn en waarop tot nu toe een zeer groot aantal (ca. 2.300) verschillende heffingen van toepassing was, steeds gericht op afroming van bedrijfswinsten en op prijsregulatie. Deze heffingen worden nu in aantal verminderd en per bedrijfstak gedifferentieerd, terwijl de bedrijven méér zullen mogen reserveren. Deze reserveringen kunnen — eveneens via centraal bepaalde, maar per bedrijfstak gedifferentieerde, criteria — gebruikt worden voor investeringen én voor winstdeling binnen de bedrijven. Hierdoor zal een grotere inkomensdifferentiatie veroorzaakt worden, die t.z.t. wellicht tot hogere directe (met name inkomsten-)belasting zal leiden, hoewel uit een oogpunt van produktiviteitsbevordering en management-stimuli méér ongelijkmatigheid in de inkomensverdeling gewenst wordt geacht, aldus *Bácskai*. Hij voegde daar aan toe dat, hoewel het nieuwe belastingstelsel rationeler mag worden geacht en het merendeel der belastingen rechtstreeks op de prijzen drukt, de draagkracht der uiteindelijke „betaler” uitdrukkelijk buiten beschouwing wordt gelaten.

Een ondernemingsbelasting is in ons land door *Stevens* bepleit in zijn oratie van 1964. Het beginsel van deze heffing is dat *niet* de winst, maar het beslag op produktiefactoren door de onderneming belastingbasis is. In de discussie over de bijdrage van *Bácskai* bleek *Nicolas Kaldor* (Cambridge), die reeds in 1955 de gedachte van belasting op de bestedingen i.p.v. de winsten van het bedrijfsleven propageerde, van mening dat de nieuwe Hongaarse ondernemingsbelasting ten onrechte gericht is op de bruto i.p.v. op de netto investeringen, waardoor de investeringsneiging aangetast zou kunnen worden.

BELASTINGSOCIOLOGIE

Onder de titel *Survey research in public finance — a behavioral approach to fiscal theory* presenteerde *Günter Schmolders* (Universiteit van Keulen) een bijdrage die op veel kritiek stuitte. *Schmolders* is een voortzetter van de voor de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde *sociologie der openbare financiën*, die hij in latere jaren *Finanzpsychologie* is gaan noemen. Met enige anderen (w.o. B. *Strümpel*) verricht hij sinds enige tijd empirische onderzoeken naar de attitudes van subjecten in verschillende landen ten opzichte van belastingheffing, waarvan hij op dit congres verslag deed.

Zoals *Harriss* reeds in zijn inleidende rapport opmerkte is weinig bekend over de *werking* van belastingheffing

INFORMATIE OVER BELASTINGHEFFING

Sedert het begin van de jaren zestig worden door het *Brookings Institution* in Washington simulatie-experimenten gedaan, met behulp van steekproeven van steeds 100.000 aangiftebiljetten voor de (federale) inkomstenbelasting. Over de achtergronden en de resultaten van een drietal experimenten werd een rapport van *Joseph A. Pechman*

(*Brookings*) ter discussie gesteld, vergezeld van een commentaar van *Albert Kunstman* (Econometrisch Instituut, Rotterdam).

Simulatie-experimenten kunnen gebruikt worden om informatie te verkrijgen over de werking van een systeem óf over de wijze waarop bepaalde acties voldoen aan tevoren ge-

formuleerde criteria. Zo kan bij gebruikmaking van een steekproef uit belastingaangiften getracht worden de doelmatigheid (perceptiekosten, organisatie, e.d.) van het belastingstelsel óf bepaalde doelstellingen van economische politiek te toetsen. Pechman (m.m.v. G. Sadowski en B. A. Okner) richt zich uitsluitend op de laatstgenoemde toetsingvorm, waarbij hij — zoals Kunstman opmerkt — weinig aandacht heeft voor de wijze waarop beleidsdoelstellingen geformuleerd en in de experimenten gehanteerd kunnen worden.

Hoewel dergelijke simulaties, aldus

Kunstman, een belangrijke rol kunnen spelen in de besluitvorming worden zij gekenmerkt door één slechte eigenschap: het is ternauwernood mogelijk een snel en beslissend antwoord te krijgen op de vraag wat de *beste* beslissing is in bepaalde omstandigheden (*beste* dan gerelateerd aan het optimum van een bepaalde doelstelling). Kunstman suggereert een methode om een zuivere optimalisering te vervangen, t.w. door het opstellen van een stelsel van vergelijkingen die het belastingstelsel beschrijven, die op hun beurt weer opgenomen moeten worden in een model van de gehele volkshuis-

houding. Hoewel dit een lange en moeizame weg betekent alvorens redelijke resultaten bereikt kunnen worden, meent Kunstman dat slechts op deze wijze een nationaal belastingmodel nuttig gebruikt kan worden.

De door Pechman verkregen resultaten betreffen drie verschillende experimenten, waarbij afwenteling buiten beschouwing is gelaten. In het *eerste* experiment werd de *belastingerosie* onderzocht, d.w.z. het opvallende verschil tussen de nominale en de effectieve tarieven. De mogelijkheid om een deel der aftrekposten om te zetten in een *algemeen forfaitair* wordt door de

PPD zuid-holland

De Provinciale Planologische Dienst in Zuid-Holland onderscheidt in zijn taak drie hoofdaspecten, te weten:

- het planologisch onderzoek
- het opstellen van regionale plannen
- het toetsen en begeleiden van gemeentelijke plannen.

Zowel bij het opstellen van regionale plannen als bij het toetsen van gemeentelijke plannen moet mede op vele vragen van economische aard een antwoord worden gegeven. Ter vervulling van de hieraan verbonden werkzaamheden worden bij de afdeling onderzoek gevraagd:

- a. een ECONOMOOM met enige ervaring;**
- b. een ECONOMETRIST**

Een der aan te stellen functionarissen zal worden belast met de leiding van de onderafdeling economisch onderzoek.

De werkzaamheden worden verricht in nauwe samenwerking met de afdelingen regionale plannen en gemeentelijke plannen.

Van kandidaten wordt verlangd dat zij de voor het ruimtelijk beleid relevante economische factoren weten zichtbaar te maken en te evalueren. Zij dienen daadwerkelijke belangstelling te hebben voor vraagstukken van regionale ontwikkeling en kennis van moderne onderzoekstechnieken. Hun taak zal voor een belangrijk deel bestaan uit onderzoek inzake de stedelijke groei, de haven- en vervoerseconomie en de ontwikkeling van de werkgelegenheid.

Zij kunnen hun sollicitatie richten tot de hoofddirecteur van de Provinciale Planologische Dienst, Koningskade 2, Den Haag.

resultaten kracht bijgezet, overigens overeenkomstig soortgelijke recente suggesties voor ons land door staatssecretaris Grapperhaus. In het *tweede* experiment werd in aansluiting op het eerste experiment, de invloed van de vermogenswinstbelasting in de Verenigde Staten nader onderzocht. Een der resultaten was dat miljonairs in 1964 gemiddeld niet meer dan 42% van hun inkomen aan inkomstenbelasting bleken te betalen, terwijl het maximale marginale tarief 70% is. De geconstateerde invloed van (voornamelijk) onbelaste vermogenswinsten leidde Pechman tot de conclusie dat het marginale inkomstenbelastingtarief degres-

sief is boven een inkomen van \$ 100.000. In het *derde* experiment werd de uiteindelijke drukverdeling onderzocht op basis van de (Amerikaanse) Revenue Act van 1964. Hieruit resulteerde als één der conclusies dat de toen beoogde belastingverlaging ongeveer proportioneel uitwerkte.

De bijdrage van Pechman — hier summier weergegeven — is ongetwijfeld van grote betekenis; resultaten waren reeds eerder bekend geworden over de door Pechman en Okner verrichte simulatie van de voorstellen van de Carter Commissie (Canada), toegepast op de Verenigde Staten⁴. De experimenten gaan door, misschien ook in ons

land, hetgeen uiteindelijk zal kunnen resulteren in een veel betere kennis van de kenmerken van de inkomensverdeling en van de voor een inkomensbeleid te hanteren belastinginstrumenten.

SLOTOPMERKING

Het congres van volgend jaar vindt in Leningrad plaats over nog nader af te bakenen onderwerpen op het gebied van o.a. cost-benefit analyse en programma-budgettering. In *ESB* zal hierover t.z.t. mededeling worden gedaan.

V. Halberstadt

⁴ *National Tax Journal*, maart 1969.

DE NEDERLANDSE BANKIERSVERENIGING

te Amsterdam, vraagt voor haar secretariaat
een

JONGE ECONOOM OF JURIST

Zijn taak, waaraan hij zelf mede vorm en inhoud zal kunnen geven, omvat de voorbereiding van en rapportering over vergaderingen van deskundigen uit de bankwereld over vraagstukken van monetair-economische, organisatorische en commerciële aard. Hij zal verder informatie en documentatie dienen te verstrekken ten behoeve van de bij de Bankiersvereniging aangesloten leden-handelsbanken, omtrent nieuwe ontwikkelingen in het geld- en kredietwezen in binnen- en buitenland. In zijn rapportering hierover zullen niet alleen de theoretisch-economische achtergronden maar evenzeer praktisch-organisatorische aspecten aan de orde komen. De functie biedt een goede algemene introductie in het bankwezen.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven vergezeld van een recente pasfoto voor 1 december a.s. te richten aan de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwkade 6, Utrecht, onder nummer ESB 44484.

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

De gebruikelijke terugvloeiing van bankbiljetten na het passeren van de maandultimo, tot nu toe in november f. 225 mln., heeft een onvoldoend verruimend effect gehad om de sterk drainerende krachten, die in dezelfde periode op de markt hebben gewerkt, te compenseren. Een belangrijk bedrag verhuisde van de banken naar 's Rijks Schatkist (f. 302 mln.) en de betaling van bij de Nederlandsche Bank aangekochte dollars eiste f. 492 mln. binnenlandse liquide middelen. Het tegoed der banken werd van f. 482 mln. tot f. 37 mln. omlaag gedrukt. Dit leidde in verband met het verplichte deposito nauwelijks tot moeilijkheden, omdat het gemiddelde tegoed sedert half oktober ruim voldoende is geweest. De kring werd gesloten door het opnemen van voorschotten in rekening-courant bij de centrale bank, welke post van f. 29 mln. tot f. 122 mln. steeg.

Omdat het cijfer op de weekstaat van de goud- en deviezenreserve door verschillende factoren wordt beïnvloed, zoals het waarschijnlijk toevloeien van valuta's uit hoofde van een gunstige lopende rekening, een onbekende invloed als gevolg van „normaal” kapitaalverkeer, het aangaan en aflossen van swap-affaires, is het niet mogelijk uit de mutaties van de desbetreffende posten op de weekstaat af te leiden hoeveel liquiditeiten als gevolg van de revaluatie van de DM en het niet revalueren van de gulden ons land zijn binnengekomen en later weer zijn uitgevoerd. De mening dat een niet onbelangrijk bedrag per saldo in Nederland zal blijven, althans voorlopig, is overheersend.

De callgeldrente handhaafde zich op 5½%.

KAPITAALMARKT

Bij een stijging van de winst, gemaakt bij 254 NV's, waarvan de aandelen te Amsterdam zijn genoteerd — vertegenwoordigende ca. 90% van alle ter beurse genoteerde NV's — van f. 3.159 mln. in 1967 tot f. 3.985 mln. in 1968, of met ruim 26%, is de gereserveerde winst met f. 614 mln. of ruim 43% toegenomen. Van de totale winst, behaald door de in de statistiek opgenomen ondernemingen, werd

in 1967 44% ingehouden; in 1968 steeg dit percentage tot 50%.

Uit afschrijvingen kwamen in 1967 f. 3.618 mln. en in 1968 f. 4.026 mln. vrij. Totaal kon derhalve uit interne bron in genoemde jaren resp. ruim f. 5 mrd. en f. 6 mrd. worden gefinancierd.

Zoals men ziet gaat het hier om belangrijke bedragen, vooral wanneer men deze vergelijkt met de omvang van de middelen die op de open en de besloten kapitaalmarkten in totaal zijn opgenomen en die voor de gehele private sector in 1968 f. 6 mrd. hebben bedragen.

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1963 = 100)	30 dec. 1968	H. & L. 1969	7 nov. 1969	14 nov. 1969
Algemeen	121	130 — 108	123	123
Internationale concerns	127	138 — 113	125	124
Industrie	119	129 — 107	126	126
Scheepvaart	89	94 — 78	83	84
Banken en verzekering	98	127 — 97	125	123
Handel enz.	122	133 — 105	116	117

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹			
Kon. Petroleum	f. 182,90	f. 162,40	f. 158,55
Philips	f. 59,40	f. 66,15	f. 66,65
Unilever, cert.	f. 125,30	f. 119,60	f. 121,50
Hoogovens, n.r.c.	f. 101,80	f. 112,30	f. 110,35
A.K.Z.O.			f. 120,10
AMRO-Bank	f. 61,20	f. 59,40	f. 58,20
Nat. Nederlanden	f. 72,70	f. 109,50	f. 105,10
K.L.M.	f. 212,—	f. 200,—	f. 194,60
Robeco	f. 243,30	f. 248,50	f. 250,—

New York			
Dow Jones Industrials	945	860	849
Rentestand			
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,63	7,68	7,69
Aandelen: internationalen ²	3,4		
lokale ²	3,9		
Disconto driemaands schatkist- papier	5	6	6

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.

² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

Prof. Dr. C. D. Jongman

DR. SLOOFF 'S

Wegwijzer voor de Belegger

f 8,50

Een prettig leesbaar boekje voor hen, die gaarne wegwijs worden op het punt van beleggen; een ideaal naslagwerkje voor hen, die dit reeds zijn. Verkrijgbaar bij uw boekhandelaar of rechtstreeks bij de uitgever:

H. A. M. ROELANTS, TE SCHIEDAM.

E. Schmidt: Planning in het kort (Brevier der Unternehmungsplanung), 107 blz.;

M. J. Baijens: Handelsrekenen in het kort, 127 blz.;

Handelshochschule St. Gallen/Dr. R. Lier: Organiseren in het kort. Principes en methoden, 71 blz.

Drie nieuwe deeltjes in de bekende Bedrijfspraktijkserie van uitgeverij Samsom (prijs per stuk f. 9,40). Het boekje van *Schmidt* laat zien hoe in de praktijk van de ondernemingsleiding het beste gebruik van planning kan worden gemaakt. Het boekje van *Baijens* bevat een korte en bondige samenvatting van de examenstof handelsrekenen voor de verschillende boekhoudexamens; tevens nuttig voor hen die hun vroegere kennis van handelsrekenen nog eens willen oprispen. Het derde boekje tenslotte is een samenvoeging van twee afzonderlijke publikaties: een vertaling van het beroemde *Organisationsbrevier* van de Handelshochschule St. Gallen en een beschouwing over „De nieuwe managementtechnieken voor systematisering en vereenvoudiging van het werk van de manager zelf”.

Wilbur Zelinsky: Inleiding tot de bevolkingsgeografie (A Prologue to Population Geography. Vert. door E. Marije). Aula-boeken, nr. 414. Het Spectrum, Utrecht 1969, 192 blz., f. 4,50.

Dit boek tracht de bevolkingsgeografie als aparte tak van de geografie te omlijnen en bespreekt de belangrijkste problemen ervan.

Inhoud (verkort):

1. Wat bestudeert de bevolkingsgeograaf?: De inhoud en de grenzen van de bevolkingsgeograaf — De bevolkingsgeograaf beziet homo sapiens — Problemen bij het zoeken naar en verwerken van gegevens.
2. Spreiding van de wereldbevolking: Enkele pogingen tot verklaring — De invloed van economische factoren — Culturele determinanten.
3. Naar een typologie van bevolkingsregio's: Relaties tussen demografische kenmerken — Het afbakenen van bevolkingsregio's met de cultuur als uit-

gangspunt — De sociaal-economische evolutie van de mensheid — Demografische regio's en hun relaties met de rest van de wereld — Het evenwicht tussen bevolking en natuurlijke hulpbronnen — Voorbeelden van regio's — Slotwoord.

Aanhangsel: Demografische, sociale en economische indicatoren van het ontwikkelingsniveau voor 41 landen.

Bulletin for International Fiscal Documentation, vol XXIII, 1969 no. 7-8-9. International Bureau of Fiscal Documentation, Amsterdam 1969, met supplement 260 blz., f. 25.

Van buitenlandse zijde wordt dikwijls geklaagd dat er geen vertalingen van Nederlandse belastingwetten bestaan. Dit speciale nummer van het *Bulletin for International Fiscal Documentation* bevat in het Frans, Duits en Engels belangrijke artikelen over het Nederlandse belastingrecht met (in een supplement) bijbehorende wetsteksten.

De artikelen (elk steeds in drie talen afgedrukt) betreffen het internationale goederen- en dienstenverkeer onder de BTW (door Mr. A. E. de Moor), de Nederlandse deelnemingsvrijstelling in internationaal verband (door Drs. M. J. van Rooijen) en de verliescompensatie bij de eenzijdige maatregelen ter voorkoming van dubbele belasting (door Mr. J. Bouwsma).

De teksten (ook drietalig) betreffen de volledige BTW-wet, art. 10 van het Besluit en art. 12 van de Wet op de vennootschapsbelasting; de volledige tekst van het Besluit eenzijdige regeling ter voorkoming van dubbele belastingen.

P. H. van Gorkum, P. J. Drenth, Ch. J. de Wolff, J. J. Ramondt, M. R. van Gils en H. Verwey-Jonker: Industrial Democracy in the Netherlands, a Seminar. J. A. Boom en Zoon, Meppel 1969, 123 blz., f. 11,50.

In dit boekje zijn afgedrukt de teksten der inleidingen, gehouden tijdens het Seminar over „Industrial democracy in the Netherlands”, onder auspiciën van de European Association of National Productivity Centres en georganiseerd door de Commissie Opvoering Produk-

tiviteit van de SER (2/3 oktober 1969 in Den Haag).

Inhoud:
Introduction;
Dr. P. H. van Gorkum — Industrial Democracy at the level of the enterprise;
Prof. Dr. P. J. D. Drenth — The Works' Councils in the Netherlands;
Dr. Ch. J. de Wolff — Integration of white and blue collar workers and case study;
Drs. J. J. Ramondt — Responsibility on the job;
Dr. M. R. van Gils — Job design within the organisation;
Dr. H. Verwey-Jonker — Sociological research as an instrument for social policy;
Literature.

Heinz Dirks: Het probleem van de opvolging (Der Nachfolger. Vert. door Mr. N. Brink Wessels). Marka-boeken 106. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1969, 157 blz., f. 3,50.

Het vinden van opvolgers voor leidinggevende functionarissen is een sleutelprobleem geworden. Dit boekje belicht de achtergronden van dit probleem en geeft vele praktische aanwijzingen voor de te volgen werkwijze bij selectie en vorming van die functionarissen.

Het boekje valt in twee delen uiteen. Het eerste („Problemen en achtergronden”) behandelt de volgende onderwerpen:

1. De opvolging als probleem van de leiding der onderneming;
2. Terugblik op de grondslagen van het ondernemingsbeleid;
3. Vormen van leiderschap;
4. De ouder wordende verantwoorde-lijke functionaris.

Het tweede deel („Maatregelen en methoden”) handelt over:

1. Eisen die aan de opvolger gesteld worden;
2. Specialisatie en „ondernemerschap”;
3. Het kiezen van de opvolger;
4. Het opleiden van de opvolger;
5. De opleiding van de zoon van de ondernemer;
6. Psychologische gevolgen van de wisseling in leiding;
7. Het juiste tijdstip voor de oplossing van het opvolgingsprobleem;
8. De psychologisch juiste vorm van de overgang.